

OSNIVANJE APOSTOLSKOG VIKARIJATA U HERCEGOVINI

Andrija NIKIĆ

Crkva u Hercegovini, čini se, stara je gotovo koliko i kršćanstvo. Kroz proteklih blizu dvadeset stoljeća ona je na ovom kršu proživljavala svoj specifični život.

Prva vijest o kršćanstvu na području koje se od XV. stoljeća naziva Hercegovina seže u I. stoljeće(1). Od tada pa tijekom prvih nekoliko stoljeća – tamo do polovice VII. – kršćanstvo je osvajalo ilirsko-rimska plemena, te su – kada i kako su mogućnosti i političke okolnosti dopuštale, podizane na ovom području starokršćanske bazilike, crkve i kapelice: – do sada ih je otkopano preko dvadeset(2). U isto vrijeme starokršćansko stanovništvo na ovom području potpadalo je pod četiri različite biskupije, nazvane po njihovim sjedištima: *Delminium, Narona, Epidaurus i Sarsenterum*(3).

Napredovanje kršćanstva djelomično je zaustavila seoba naroda i plemena – od druge polovice IV. do sredine VII. stoljeća. Ubrzo nakon pokrštenja Hrvata, i na ovom području Crkva oživljava. U ovom periodu, koji seže do polovice XV. stoljeća, jurisdikcija nad katolicima bila je razdijeljena među više biskupija. Stonska biskupija pokrivala je kneževinu Hum ili Zahumlje. S vremenom, uslijed tadašnjih političkih previranja, prestaje jurisdikcija spomenute biskupije na području Hercegovine, a to područje praktično dijele između sebe trebinjski i makarski biskupi. Granica im je bila rijeka Neretva. Od prestanka stare ilirsko-rimske biskupije u Delminiju pa do ponovne uspostave hrvat-

1) Prvu vijest o kršćanstvu u Dalmaciji, koja je u prvim stoljećima obuhvaćala i Hercegovinu, nalazimo u poslanici sv. Pavla: 2 Tim 4,10.

2) Usp. Đ. BASLER, *Arhitektura kasnoantičkog doba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo 1972, str. 10 i mjestimice, što je točno navedeno kod: A. NIKIĆ, „Starokršćanske crkve u Hercegovini od IV. do VII. stoljeća.“ *Kršni zavičaj*, br. 9 (1976)., str. 7–16.

3) Hrvatski povjesničar, dr. fra DOMINIK MANDIĆ u raspravama: „Gdje je bilo sjelo biskupije Sarsiterensis?“ i „Ponovo o sjelu biskupije Sarsiterensis“, objavljenim u reviji *Dobri Pastir*, 1957., str. 65–68, odnosno 1959., str. 71–77, prvi se odlučuje za Cim kod Mostara kao najvjerojatnije. Na tom lokalitetu otkrivena je i značajna starokršćanska bazilika. O drugim mišljenjima usp. *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji... 1974.*, Zagreb 1975., str. 386.

ske biskupije u Duvnu prošlo je više stoljeća. Prvih desetljeća XIV. stoljeća uspostavljaju duvanjsku biskupiju pape iz Avignona, kako bi zaustavili širenje i s vremenom ugušili „Crkvu bosansku“. God. 1022. u buli pape Benedikta VII. spominje se i trebinjski biskup, koji u kasnijim stoljećima po mjestu stanovanja što ga je dobio od dubrovačke republike – Mrkanj – dobiva i naziv mrkanjski(4).

U drugoj polovici XIII. stoljeća započinje sudbonosni rad franjevaca u Hercegovini. Ispočetka su oni zalazili s jadranske obale u unutrašnjost i propovijedali, a malo kasnije već redovito djeluju iz svojih samostana u Stonu i Slanom, a konačno. u prvoj polovici XV. stoljeća, imali su svoje samostane i u Mostaru, Ljubuškom, Konjicu, Novom kod Čapljine i Blažuju kod Duvna(5).

God. 1463. u Bosni, a 1482. u Hercegovini započinje četiristoljetna turska uprava na ovim područjima. U samim počecima dosta se toga izmijenilo. Na prvom mjestu nestalo je državne samostalnosti i kršćanske slobode. Iz tog perioda navode se podaci: „... spaljena su 32 franjevačka samostana i do 100.000 kršćana odvedeno u sužanjstvo. U mnogim gradovima glavna je crkva bila pretvorena u džamiju, koja se zove 'fetija', tj. bogomolja 'osvojenja'“(6). Nakon krvavog osvajanja ovih predjela stanovništvo je masovno iselilo pred Turcima, a ostadoše samo ostaci ostataka čekajući u neizvjesnosti svoje sutra. Da spasi te ostatke katoličanstva u Bosni i Hercegovini tadašnji franjevački starješina *fra Andeo Zvizdović* stupi odvažno i srdačno pred sultana Mehmeda II., koji je na Milodraževu bio razapeo svoje čadore. Sultan ga primi i izda poznatu *Ahd-namu* kojom zajamčuje katolicima siguran opstanak i ispovijedanje vjere u osvojenim zemljama, a franjevcima vršenje pastirske službe. Naprotiv, kasnija vremena jasno svjedoče kako su se osvajači držali prema Crkvi na ovom području(7).

U XVI. stoljeću franjevci gube i posljednje samostane na području Hercegovine, tako da do petog desetljeća XIX. stoljeća nisu obnovili nijedan crkveni objekt na cijelom području(8), ali usprkos takvom stanju oni su trajno ostali sa svojim vjernicima, tako da je nemoguće „zamisliti tursku vladu kod nas bez 'fratra', obično obučena u 'tursko' građansko odielo, koji se jednako dobro snalazio i po siromašnim kolibicama katoličke 'raje', kojima je dielio sv. sakramente, i po turskim sudovima i na Visokoj Porti, gdje

4) Usp. D. MANDIĆ, *Duvanjska biskupija od XIV.–XVII. stoljeća*. Zagreb 1936. i B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi. Romae* 1959.

5) Usp. D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*. Rim 1968., str. 227–245.

6) Usp. K. DRAGANOVIĆ – J. BUTURAC, *Poviest Crkve u Hrvatskoj*. Zagreb, 1944., str. 59.

7) Usp. ARHIV P(rovincije u Mostaru), *Poviest*, sv. I–III, i bilo koju Hrvatsku ili Franjevačku povijest Bosne i Hercegovine.

8) Usp. A. NIKIĆ, „Počeci hercegovačke franjevačke provincije.“ *Kršni zavičaj*, br. 6 (1973), str. 17–24, te: ISTI, „Ferman za gradnju crkve i samostana na Širokom Brigu.“ *Kršni zavičaj*, br. 7 (1974), str. 29–40 i ISTI, „Gradnja crkve i samostana na Širokom Brijegu.“ *Kršni zavičaj*, br. 8 (1975), str. 35–48.

je branio prava svog nevoljnog stada, i konačno u šumama i planinama na čelu kršćanskih boraca za slobodu“(9).

Osvajanjem Hercegovine dogodile su se velike promjene i u granicama pojedinih biskupija. Katolici u istočnoj Hercegovini već su otprije ostali sami, dok je njihov biskup rezidirao na području Dubrovačke republike. U zapadnoj Hercegovini i Bosni biskup iz puka s vremenom nestaje, tako da u XVII. stoljeću na područje Hercegovine svoju jurisdikciju proširuje makarski biskup, a na neke dijelove duvanjskog kraja nadbiskup iz Splita. Biskup za Bosnu nastanjuje se u Đakovu i gotovo zaboravlja svoje stado, te „narod po pola stoljeća i više nije viđao“ lica svoga biskupa, a krizmaivali su se „starci od 60 i više godina“(10).

I. POKUŠAJ OSNIVANJA SAMOSTALNOG APOSTOLSKOG VIKARIJATA

Katolici s područja Bosne i Hercegovine koncem XVII. i početkom XVIII. stoljeća, ostavljeni od svojih biskupa, često su se, preko Kongregacije *De propaganda fide*, obraćali Svetoj Stolic i molili, između ostalog, da im pošalje biskupa koji će među njima stanovati i dijeliti krizmu. Taj plan je najprije prihvaćen sa sumnjom, ali malo poslije tadašnje molbe (1722), spomenuta Kongregacija se temeljitije pozabavila prispjelim dopisom i počela tražiti konkretan odgovor. Na temelju dokumenata iz vlastitog arhiva Kongregacija je ustanovila da su u Bosnu biskupi slani već više puta i da su Turci naklonjeniji biskupima koji se izabiru između domaćih franjevaca, negoli onima koji povremeno zalaze sa strane na njihov teren. Međutim, problem je iskrsnuo kad se postavljalo pitanje koji će naslov dobivati taj novi biskup. Na temelju dokumenata Kongregaciji se učinilo najzgodnijim da dobije naslov duvanjski, „jer postoji duga serija duvanjskih biskupa i da je ta biskupija bila odijeljena od drugih koje su preostale u okolini“. Kad se, nakon toga, Kongregacija obratila za mišljenje nadbiskupima u Splitu i Zadru te makarskom biskupu, susrela se s poteškoćom, jer su se navedeni, osim zadarskog nadbiskupa, protivili tom naumu tvrdeći da su dijelovi Hercegovine tj. „Duvanjska crkva kanonski ujedinjeni s njihovom“. Iako se na sjednici Kongregacije od 21. travnja 1722. s jedne strane iznosilo mišljenje da Sveta Stolica može označiti granice nove biskupije, ipak se tom prigodom nije ništa učinilo da se to i ostvari. Tada je, između ostalog, bilo zaključeno poslušati savjet i bosanskog biskupa(11).

9) Tako piše dr. KRUNOSLAV DRAGANOVIĆ u citiranoj Poviesti, str. 63.

10) Usp. K. DRAGANOVIĆ – J. BUTURAC, Poviest... cit. dj., str. 67.

11) ARHIV Pro(pagande u Rimu), Acta, sv. 92 (1722), ff. 209r – 217v. Odatle se saznaje da katolici „fin dall'anno 1684 in quà si trovano ridotti ad un quasi totale abbandono, e privi d'ogni spirituale aiuto in mezzo alla Tirannia de' Turchi per mancanza di un Vescovo, che gl'assista ed amministri Loro specialmente i sacramenti delle Cresima, trovandosi sin' a 15 m/illa/ Persone non cresimate...“ (f. 209r).

a) Zajednički vikarijat

Nakon učestalijih molbi katoličkog puka iz Bosne – god. 1723., 1729. i 1734. (12) – na dnevni red Kongregacije vraća se tema o biskupu pod turskom upravom u Bosni i Hercegovini (12).

Tako na sjednici Kongregacije od 21. lipnja 1734., na kojoj je opširno prikazano stanje u Bosni, posebno na temelju pisma što ga je 12. svibnja iste godine poslao zadarski nadbiskup Jeronim III, fonda i dokumenata o duvanjskoj biskupiji iz vlastitog arhiva, Kongregacija zaključuje obavijestiti apostolskog nuncija u Beču i zatražiti od njega da se porazgovori s bosanskim biskupom i predstavnicima carske uprave o osnivanju nove biskupije (13).

Godinu dana kasnije, 20. lipnja 1735., Kongregacija ponovno raspravlja o utoku katolika ispod turske vlasti u Bosni od 21. lipnja 1734. i prijedlogu zadarskog nadbiskupa da se obnovi „stara duvanjska biskupija“, te je donesena odluka: „*Supplicandum S/anctis/simo pro deputatione Vicarii Apostolici cum dignitate et titulo Episcopali in partibus, qui in ea parte Bosniae, quae dominio othomano subest. munia episcopalia adimpleat, et spirituali directioni illorum fidelium incumbat. Ac pro huiusmodi effectu ad tale munus dignetur eligere unum ex Religiosis Ordinis Minorum Observantium S. Francisci Provinciae Bosniae magis idoneum, qui natus sit subditus eidem Othomano Dominio*“ (14).

Dobivši odgovor od apostolskog nuncija iz Beča da se Carski dvor neće „suprotstavljati slanju apostolskog vikara“ u Bosnu, Kongregacija konačno odlučuje da će uslišati molbe dotičnih katolika što su ih slali god. 1709., 1722., 1723., 1729. i konačno 1734. Prije nego se tražilo mišljenje samog pape, Kongregacija je smatrala uputnim još se jednom obratiti zadarskom nadbiskupu i zatražiti od njega listu osoba koje zaslužuju da između njih bude izabran novi apostolski vikar (15).

U međuvremenu je međutim došlo do nove diobe Franjevačke provincije, koja je do tada djelovala u tri različite i međusobno neprijateljski raspoložene države: Turskoj, Austriji i Mletačkoj republici. Naime, u prvim desetljećima XVIII. stoljeća namnožili su se samostani u Prekosavlju i Dalmaciji i preko tri četvrtine katoličkog stanovništva iselilo se iz Bosne nakon nedavnog bečkog rata (16). Navedene godine (1735.) dotadašnja jedina franjevačka provincija podijeli se na tri dijela: Dalmatinci „osnovaše pro-

12) ARHIV Pro., Acta, sv. 101, f. 402v. Da bi se bolje shvatio pokušaj osnivanja samostalnog Vikarijata za Hercegovinu, iz opširne dokumentacije o zajedničkom vikarijatu, izdvajamo samo nekoliko podataka.

13) ARHIV Pro., Acta, sv. 104, ff. 237v–251v. Originalni dokumenti sa prijepisom zapisnika sjednice nalaze se u: *Scritture originali riferite nelle congregazioni generali*, sv. 679, ff. 235r–259v.

14) ARHIV Pro., Acta, sv. 105, ff. 287r–293r.

15) ISTO, f. 293r.

16) Usp. F. LASTRIĆ, *Pregled starina Bosanske provincije*. Sarajevo 1977. (Uvod fra Andrije Zir-

vinciju sv. Kaja“ današnja provincija Presvetog Otkupitelja. „Ugri udariše temelje provinciji sv. Ivana Kapistrana. Ostala je Bosna i Slavonija pod starim nazivom i sa počasnom prednošću provincije Bosne Srebrene“(17).

Nakon tih podjela zadarskom nadbiskupu je bilo nepoznato kamo su pripali pojedini glasoviti franjevci, te u svom pismu od 22. srpnja iste 1735. godine predloži slijedeće kandidate za novog apostolskog vikara u Bosni: 1) fra Antu Markovića od Kreševa, 2) fra Stjepana Janjića od Jajca, 3) fra Matu od Fojnice, 4) fra Luku od Kreševa i 5) fra Matu Delivića isto od Kreševa, kao najzgodnijeg jer je obnašao visoke časti u provinciji, jer ga posebno voli narod i zbog njegove razboritosti, mnogo cijene Turci (18).

Nekoliko dana kasnije (30. srpnja 1735.) zadarski nadbiskup predlaže Kongregaciji: „che sarebbe di necessita esprimere chiaram/ent/e nel Breve della deputaz/ion/e del nuovo Vicario Apostolico, che la di Lui giurisdizione si debba estendere *sopra tutta la Bosnia soggetta al Dominio Ottomano, e particolarment/e sopra il Vescovato di Dumno*“(19).

Klauzulu, da se jurisdikcija novog apostolskog vikara protegne na cijelu Bosnu podložnu turskoj upravi, a posebno na duvanjsku biskupiju, predložio je zadarski nadbiskup stoga da bi se izbjegli eventualni sukobi s nekim dalmatinskim biskupima „i quali, dopo soppresso il Vescovato di Dumno, pare se l'abbiano diviso in tante spoglie, convertendo il ius canonicum vicinitatis, o nell'Ordinaria giurisdizione, o nell'ampla autorità di Amministrazione“(20).

duma) str. 9. Tu se navodi podatak da je u Bosni, nakon iseljavanja, ostalo oko 25000 katolika i 26 franjevaca. Podatak se odnosi na stanje od 10. 1. 1691. ARHIV Pro., Scritture riferite nei congressi, Bosnia, sv. 3, f. 453rv. Dočim, sedamnaest godina prije bosanska provincija je imala 18 samostana i 375 franjevaca. D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, cit. dj., 200.

17) F. LASTRIĆ, *Pregled...*, cit. dj., str. 75. O tome postoji i opširna dokumentacija u fondovima Kongregacije De propaganda fide.

18) ARHIV Pro., Acta, sv. 105, f. 403v–404v.

19) ISTO, f. 405rv

20) ISTO, f. 405v. Nakon pregleda pojedinih dokumenata iz Arhiva tajnik je došao do saznanja da „... generalment[e] il moderno Vescovo di Macarska da poco tempo in quà ha introdotto d'intitolarsi nelle Sue Patenti Amministratore di Dumno, e benchè sia stato confidentem[ent]e ammonito, ciò non competergli senza un espresso Breve Pontificio, non ha punto abbandonata la sua idea, allegando, travarsi nelle memorie della sua Chiesa d'aver usato quel titolo alcuni suoi Predecessori...“ I ne samo što pretendira proširiti svoju redovnu jurisdikciju „in Turchia sopra il Vescovato di Dumno“, nego se protivi i naredbi Mletačkog senata, „che non permette ai Vescovi di sua nomina portarsi fuori della Stato, e senza Licenza del Bassà è entrato nella Bosnia Ottomana per far la Visita almeno delle Parrocchie più vicine al Confine, comprese nella Diocesi di Dumno“ (f. 405r–406 v). Originalni dokumenti nalaze se u fondu: Scritture originali riferite nelle congregazioni generali, sv. 682, br. 23. Još biskup fra Marijan Lišnjić 70-tih godina XVII. stoljeća iznosio je „dokaze“ o nepostojanju duvanjske biskupije, kako bi opravdao svoje „pravo“ na područje zapadne Hercegovine, koje, navodno, pripada makarskoj biskupiji. Usp. ARHIV Pro., Scritture riferite nelle congregazioni generali, sv. 436, f. 472rss, što su osporavali bosanski biskupi – ff. 365r i drugdje u istom svesku.

Nakon podulje rasprave o osnivanju zajedničkog apostolskog vikarijata za cijelu Bosnu i Hercegovinu, Kongregacija je zaključila sjednicu od 5. rujna 1735. riječima: „In sequelam rescripti a S. Cong/regatio/ne emanati die Lunae 20 Junii currentis anni, supplicandum SS. mo ut dignetur promovere ad munus Vicarii Ap/osto/lici cum dignitate ac Titulo Episcopali in Partibus P. Matthaeum Delinich Ord/in/is Min/orum/ Observan/tium/, S. Francisci Provinciae Bosniae, cum expressione in Literis Ap/osto/licis, quod eius Jurisdictio debeat se extendere ad totam Bosniam Dominio Othomano subditam, ac praecipue super olim Episcopatu Dumnensi, nec non cum assignatione subsidii scutorum centum quolibet anno, ac subministratione aliorum scutorum centum pro unica vice tantum, ut cum eisdem valeat sibi providere de Indumentis Praelatibus, et Pontificalibus; ac scribatur D. Nuntio Ap/ostoli/co Venetiarum, ut moneat Ep/iscop/um Makarskensem, ei non licuisse, neque licere assumere, atque uti Titulo Administratoris dicti Episcopatus Dumnensis, nec posse in illius Dioecesi munia Episcopalia exercere“(21).

Na temelju navedene odluke tajnik Kongregacije izložio je, u uobičajenoj audijenciji od 25. rujna 1735, odluku Kongregacije i zatražio odobrenje, što je papa Klement XII. odobrio i zapovjedio da se izdaju odgovarajući dokumenti. Tako je izdan slijedeći dekret:

„Decretum Sacrae Congregationis Generalis de Propaganda Fide habitae die 5. Septembris 1735.

Bosnia. Referente Em/minentissim/o, et Re/verendissi/mo D/omi/no Cardinali Spinola Sacra Congregatio prospiciens necessitatibus Catholicorum degentium in ea parte Regni Bosniae, quae Othomanico dominio subest, supplicandum esse censuit SSmo Dno N/ost/ro ut dignetur P. Mathaeum Delinich Ordinis Minorum Observantium S. Francisci Provinciae Bosniae sacerdotem expresse Professum Vicarium Apostolicum cum dignitate, et titulo Episcopali in partibus deputare, cum expressione in Literis Apostolicis facienda, quod ejusmodi Vicarii Apostolici Jurisdictio extendi debeat ad totam Bosniam Dominio Othomanico, ut supra subiectam, et praecipue super olim Episcopatu Dumnensi, cum Indulto suscipiendi consecrationem ab uno dantem Antistite cum Assistentia duorum Praesbyterorum Saecularium, seu Regularium attenda deficientia aliorum Episcoporum in iis partibus...

Datum Romae ex Edibus dictae Sacrae Congregationis die Secunda Decembris anni 1735.“(22).

b) Pastoralni pohodi

Tijekom god. 1736. i 1737. apostolski vikar, biskup fra Mate Delivić, obavio je svoju vizitu gotovo u cijeloj Bosni – osim Hercegovine, jer ga je na tom putu omeo makar-

21) ARHIV Pro., Acta, sv. 105, ff. 402r–408r

22) ARHIV Pro., Decreti della S Congregazione „De propaganda fide“, sv. 4, f. 402r–402v.

ski biskup(23). koji je još uvijek zadržao za sebe gotovo cijelu zapadnu Hercegovinu, te splitski nadbiskup koji je zadržao jedan dio livanjskog područja(24). Kroz dva desetljeća na dnevnom redu sjednica Kongregacije *De propaganda fide* vrlo se često nalazi i spor između makarskog biskupa, splitskog nadbiskupa i apostolskog vikara u Bosni na čijoj strani se nalazio i zadarski nadbiskup(25).

Ni nakon smrti biskupa fra Mate Delivića (21. lipnja 1740.) i izbora novog apostolskog vikara u osobi biskupa fra Pave Dragičevića sukob se nije riješio, jer su makarski biskup i splitski nadbiskup, preko svjetovnih svećenika što su ih slali u određena mjesta, nastojali zadržati za sebe i dio Bosne, odnosno Hercegovine koja se nalazila pod turskom upravom. A kako je godine 1748. splitski nadbiskup boravio u Rimu za vrijeme zasjedanja Kongregacije (9. XII. 1748.), odlučeno je da se tajnik dogovori s nadbiskupom(26).

Nije poznato što su njih dvojica zaključili. Čini se, ipak, da je splitski nadbiskup zadržao dotadašnje stanovište, tj. da će on i dalje slobodno slati svjetovne svećenike u livanjsku okolicu, te i sam povremeno obilaziti tamošnje vjernike. U prilog tome idu prijepisi dokumenata i ispisi iz pojedinih rukopisa koje je nadbiskup slao Kongregaciji 1751. i 1755. U tim prilogima nadbiskup dokazuje da, od hrvatskog kralja Zvonimira (1078.) nadalje, Livno pripada splitskoj Crkvi(27).

Usprkos tome što u svom prilogu navode makarski biskup i splitski nadbiskup, apostolski vikar, biskup fra Pavo Dragičević, na temelju primljenih ovlaštenja od Svete Stolice i u skladu s apostolskim pismom o osnivanju apostolskog Vikarijata u turskoj Bosni, neumorno obilazi Bosnu i zapadnu Hercegovinu dijeleći sakramente i prikupljajući dragocjene podatke o tom području. Osim toga, on je obavještavao franjevce koji su uglavnom pastorizirali u spomenutom Vikarijatu da na ovom području ne može pastorizirati nijedan svećenik ni misionar „che non fosse munito della di Lui patente“(28).

23) ARHIV Pro., Scritture originali riferite nelle congregazioni generali, sv. 694, ff.304r-326v.

24) Izveštaj makarskog biskupa iz 1735. nalazi se u: TAJNI VATIKANSKI ARHIV, Congr. Concilii, Relationes diocesum: Macharensis 1626-1802, sv. 555. – bez paginacije pojedinih dokumenata – god. 1735 pod naslovom: „Sacra Visita di Monsig[no] Stefano Blascovich Vescovo di Macarsca fatta nel Stato Veneto l'anno 1735.“

25) Usp. ARHIV Pro., Acta, sv. 107 i slijedećih godina, posebno god. 1739 (sv. 109), 1743. (sv. 113), 1744. (sv. 114), 1746. (sv. 116), 1748. (sv. 118)ss.

26) ARHIV Pro., Acta, sv. 118, f. 264r.

27) ARHIV Pro., Scritture riferite nei Congressi, Bosnia, sv. 7, ff. 27v, 28r-37r.

28) ARHIV Pro., Acta, sv. 118, f. 262v-263r. U svjetlu navedenih pretenzija treba čitati dopise što ih je o poteškoćama koje je doživljavao misionareći po livanjskom kraju, tih godina pisao Don Mate Bakotić i slao Kongregaciji u Rim. I samom Bakotiću franjevci su još godine 1742. saopćili naredbu apostolskog vikara fra Pave Dragičevića „da ne dopuštaju nikojem svećeniku bilo koju crkvenu funkciju ako nema njegove dozvole“ – Scritture originali riferite nelle congregazioni generali, sv. 717, f. 66r-67v.

Iz brojnih izvještaja koje je apostolski vikar, fra Pavo Dragičević, slao Propagandi u Rim izdvajamo statističke podatke hercegovačkih župa iz god. 1758.

1) Roško Polje

Ova drevna župa u duvanjskom kraju pod turskom je upravom gotovo zamrla. Ponovno je obnovljena god. 1758(29). Župa nije imala crkvu, a misa se slavila unutar zidina nekadašnje crkve sv. Ivana Krstitelja. God. 1758. župa je imala 83 obitelji sa 1217 osoba(30).

2) Duvno

Biskup fra Pavo Dragičević stigao je u duvanjsku župu 21. listopada 1758. Od posljednje vizite, obavljene tri godine ranije, u ovoj je župi kršteno 416 osoba, umrlo 107, i sklopljeno 54 brakova. U župi je živjelo 275 obitelji sa 2788 osoba(31).

3) Posušje

Potkraj listopada 1758. spomenuti je biskup stigao u Posušje. Nakon prigodnih slavlja na otvorenu, gdje su za ovu prigodu postavili prijenosni oltar(32), biskup Dragičević je obišao Goricu.

Nakon uvida u župne knjige ustanovljeno je da je od posljednje vizite ovdje kršteno 364 djece, pokopana 34 preminula i sklopljeno 46 kršćanskih brakova. Župa je imala 210 kuća sa 1897 osoba(33).

4) Drinovci ili Ružići

Ova župa se u izvještajima biskupa Dragičevića naziva sad jednim, sad drugim imenom. Kako župnici ni ovdje nisu imali stalnog mjesta boravka, čini se da se ime župe zapisivalo po mjestu gdje je župnik bio u vrijeme vizite. Na temelju župnikovih zapisa župa

29) PETROVIĆ L., „Stogodišnjica provincije 1844–1944. „Hercegovina franciscana, 6/1944., str. 7, bilješka br. 10. Taj datum je fra Leo preuzeo iz Matice umrlih župe Roško Polje, 1758–1809. str. 1. Biskup fra Pavo Dragičević navodi u Izvještaju riječi „noviter instituta“ ARHIV Pro., Scritture originali riferite nelle congregazioni generali, sv. 787, f. 362v.

30) ARHIV Pro., Scritture originali riferite nelle congregazioni generali, sv. 787, f. 262v–263v.

31) ISTO, f. 263v–264r.

32) Kako su u cijeloj Bosni i Hercegovini već u prvom stoljeću turske uprave nastradale gotovo sve crkve i samostani, osim ona tri u Bosni, povlastica slavljenja misa na prijenosnim oltarima „altaria portatilia“ podijeljena je franjevcima god. 1625. i potvrđena 1771. LASTRIĆ F., Pregled..., cit. dj., str. 92.

33) ARHIV Pro., Scritture originali riferite nelle congregazioni generali, sv. 787, f. 364r–364v.

je imala: 142 kuće sa 1456 osoba. Od posljednje vizite na području župe kršteno je 175 osoba, a umrlo 37. Bračnih parova vjenčano je 20(34).

5) *Veljaci*

Kad je biskup stigao u Veljake, ili Podljubuški, nije našao ni župnika ni svećenika – posljednji je umro prije dvije godine, a narodu je, koliko je mogao, u pastorizaciji pomagao župnik iz Brotnja. Prema ispitivanju brojno stanje spomenute župe je god 1758. bilo sljedeće:

krštenih od posljednje vizite	82
umrlih od posljednje vizite	47
vjenčanih od posljedne vizite	28

U župi su bile 93 obitelji sa 472 odraslih i 192 djece – ukupno 664 osobe(35).

6) *Brotnjo (Broćno)*

Ovdje se Dragičević zadržao u viziti dva dana – 26. i 27. listopada 1758. Nakon pregleda župnih knjiga ustanovljeno je da je od posljednje vizite kršteno 362 djece, preminulo 127 osoba a vjenčano 47 bračnih parova. Župa je imala 239 kuća sa 2634 odraslih i 1213 djece – ukupno 3847 osoba(36).

7) *Blato*

Na blagdan apostola Šimuna i Jude biskup je stigao na područje blatske župe, u selo Mokro, i našao okupljene vjernike i župnika koji je slavio svetu misu. Po završetku župnikove mise biskup je nastavio sa slavljem. Na temelju župnikovih zapisa ustanovljeno je da je župa imala 210 kuća sa 1428 odraslih i 893 djece – ukupno 321 osoba. Od posljednje vizite kršteno je 245 djece, a umrlo 65 osoba. Kroz isti vremenski period – tri godine – sklopljeno je 45 brakova(37).

8) *Župa Mostar*

S područja blatske župe apostolski vikar fra Pavo Dragičević proslijedio je u pravcu Mostara, župe koja se smjestila između Neretve, Raške Gore, Goranaca i manjih sela, a dugo je vremena nosila naziv Mostarski Gradac. Na temelju župnikovih zapisa od posljednje vizite bilo je:

34) ISTO, f. 366r.

35) ISTO, f. 366v–367r.

36) ISTO, f. 367r.

37) ISTO, f. 367r–367v.

krštenih	109
umrlih	80
vjenčanih	16
kuća	171
odraslih	883 i
djece	568 – ukupno 1451 osoba(38).

c) Prijedlog makarskog biskupa

Pastirski pohodi što ih je obavljao apostolski vikar Dragičević po Hercegovini nisu bili po volji makarskom biskupu Stjepanu Blaškoviću (1731–1779). On je pokušao katoličke župe u zapadnoj Hercegovini, ako ne pridobiti za sebe, ono barem izuzeti od jurisdikcije apostolskog vikara za Bosnu. Stoga spomenuti biskup god. 1759. predlaže Kongregaciji De propaganda fide da se osnuje „posebna biskupija u gradu Mostaru s navedenim mjestima koja se prostiru između Mletačke Dalmacije i turske uprave“(39).

Spomenutom prijedlogu, izgleda, djelomično su išli u prilog i podaci iz izvještaja apostolskog vikara Dragičevića koji je naglašavao udaljenost hercegovačkih župa od matičnog samostana u Kreševu (Bosna), kao i tešku situaciju pojedinih župnika diljem Hercegovine(40). U tom smislu moglo bi se razumjeti nastojanje makarskog biskupa da „grad Mostar, Ljubuški, i druga mjesta u vojvodstvu sv. Sabe, pučki prozvano Hercegovina, pod turskom vlasti u prošlom kao i tekućem stoljeću“ potpadnu pod jurisdikciju makarske biskupije, te da budu „ugrabljeni od bosanskih biskupa“. Sveta Stolica je međutim nastojala čuti razloge jednih i drugih i nije se duže vrijeme upuštala u raspravu. Ali kad je makarski biskup ponovno posegnuo za područjem oko Mostara i Ljubuskog, Kongregacija je na sjednici od 9. srpnja 1759., na temelju izvještaja svog stručnjaka, odgovorila:

„Dilata, et renoventur ordines Episcopo Macariensi, quod nullo modo, et usque ad resolutionem Causae, afferat molestias Vicario Ap/osto/lico, qui interim auctoritate Sacrae Cong/regatio/nis prosequatur incumbentias, ac omnimodam iurisdictionem in locis controversis, nec non informet, etiam deducendo Jura sua super eadem controversia in Sac/ra/ Cong/regatio/ne. Quod idem faciat, si quae Jura habet, etiam Ep/is-cop/us Bosnensis?“ O tom se problemu, nastavlja tajnik Kongregacije, više nije raspravljalo na Kongregaciji. Iz izvještaja apostolskog vikara Dragičevića za god. 1760. slijedi da je isti obišao i Mostar(41).

38) ISTO, f. 367v.

39) ARHIV Pro., Scritture riferite nei congressi. Bosnia, sv. 6, f. 129r.

40) ISTO, f. 95r–98v. i Scritture riferite nelle congregazioni generali, sv. 787, f.377r–378v.

41) ARHIV Pro., Scritture riferite nei congressi. Bosnia, sv. 6 f. 129r–130v i f. 16r–21v.

Vjerojatno ni biskup Stjepan Blašković više nije ponavljao svoj prijedlog Kongregaciji da se područje zapadne Hercegovine odijeli od bosanskog Apostolskog vikarijata. Ali i dalje se razgovaralo o „granicama“ makarske biskupije koje su sezale duboko u tursko carstvo. O tome izričito piše neposredni nasljednik Stjepana Blaškovića, novi makarski biskup Fabijan Blašković (1779–1819). Naime, u svom izvještaju od 24. lipnja 1782. on, između ostalog, navodi da se granica makarske biskupije protezala „a mari ad aquilonem latitudinis millibus passum circiter triginta, Turcico undequaque vallatur Imperio“, te dodaje da je i njegovu predšasniku bilo zabranjeno upravljati dijelom makarske biskupije „in Turcica Ditione positam“. Tamo su, naime, predšasnici „Bartholomaeus Cacich, Petrus Cacich, Marianus Lisnich, Nicolaus Biancovich et Stephanus Blascovich ipse, Episcopalia munera libere exercendo, Animarum Curatores quotannis confirmando, loca omnia modo occupata Diaecesana Visitatione lustrando, duorum prope Saeculorum spatio, optimo Christianarum rerum eventu administrarunt“. Nakon toga slijedi ono što je biskup Stjepan Blašković zapisao u svom testamentu: „Successori Episcop/o adlaborandum fore, ut Macarensis Dioecesis partem ademptam sibi restituere conaretur“ (42). Međutim, nismo uspjeli saznati da li je Kongregacija što poduzimala da bi udovoljila želji makarskih biskupa.

II. APOSTOLSKI VIKARIJAT U HERCEGOVINI

O osnivanju samostalnog Apostolskog vikarijata za Hercegovinu (1847)(43) u arhivu Propagande, kako je to uobičajeno u sličnim slučajevima, nema zapisnika očekivane sjednice, kao ni prikupljenih podataka u fondovima *Acta* i dokumentima sakupljenim za vrijeme određene generalne sjednice (*Scritture riferite nelle congregazioni generali*). Sve se rješavalo bez ikakve gužve i postupno. Ideja o osnivanju Vikarijata došla je odozdo, tj. od hercegovačkih franjevaca. Ona se najprije svidjela apostolskom vikaru, biskupu fra Rafi Barišiću, a zatim osamostaljenom poglavaru hercegovačkog pašaluka Alipaši Rizvanbegoviću. Konačno je i Sveta Stolica uvidjela da se predložena ideja u potpunosti slaže s dostojanstvom biskupske časti i da ima svoj temelj u pastoralnoj potrebi vjernika.

Četrdesetih godina prošlog stoljeća hercegovački franjevci, uglavnom pripadnici franjevačkog samostana u Kreševu, koji se brinuo za duhovnu pastvu u gotovo cijeloj zapadnoj Hercegovini, odlučioše sagraditi crkvu i samostan u središtu zapadne Hercegovine.

42) TAJNI VATIKANSKI ARHIV, Congr. Concilii, Relationes dioecesium: Macharensis 1626–1802, sv. 555. Izvještaj iz god. 1782. Granica tog novog Vikarijata bi, prema jednoj pismenoj molbi makarskih biskupa, trebala biti slijedeća: „Dà Rama fino al Monte Cogniz, e Zec, sotto di che vi è un Ponte“ iz razloga, „anzi lo stesso Governo Ottomano separa un dominio /Bosnu od Hercegovine/ dall'altro, mentre si deputa un Bassà distinto per l'Herzegovina, e se qualche volta un solo Bassà di Bossina governa anche questo Territorio nella denominaz/ion/e s'intitola duplicatam/en/te Bassà dell'una e l'altra Provincia“ ARHIV Pro., Scritture riferite nei congressi, Bosnia, sv. 5, f. 298rv.

43) Gotovo se uobičajilo, što nije točno, navoditi kao godinu osnivanja Apostolskog vikarijata u Hercegovini 1846. Usp. Opći šematizam... cit. dj., str. 389.

Ostvarenju njihove želje pridonijele su, između ostalog, i tadašnje posebne prilike u Bosni, kao i sukob biskupa fra Rafe Barišića s ostalom franjevačkom braćom. Hercegovачki franjevci, koji su se u cijelom sukobu držali po strani, stupiše preko svojih predstavnika u prijateljske odnose s tadašnjim hercegovачkim vezirom Ali-pašom Rizvanbegovićem. Ti su franjevci mislili da će njihov plan o gradnji crkve i samostana prije naići na odobrenje nadležnih crkvenih vlasti ako u Hercegovinu dođe i apostolski vikar iz Bosne, biskup fra Rafo Barišić, koji je, izgleda, ostao bez područja na kom bi vršio svoju biskupsku vlast(44).

U takvim okolnostima čerigajski župnik, fra Ilija Vidošević, u pismu od 27. travnja 1842. iznosi biskupu fra Rafi Barišiću ideju o osnivanju samostalnog Apostolskog vikarijata za Hercegovinu(45). I dok je pismo skrivalo napisanu tajnu, drugi hercegovачki franjevci pronalaze put do Ali-paše i ispituju što on misli o tom planu. Ali-paši se svidjela ta ideja jer je u njoj vidio još jedan prilog samostalnom opstanku Hercegovine. Uz to, franjevci su smatrali da će najjači dokaz Kongregaciji za osnutak samostalnog Vikarijata biti pastoral: – broj župa i vjernika koji žive u Hercegovini nakon što su, početkom 1844., dobili od crkvenih vlasti dozvolu za gradnju crkve i samostana na Širokom Brijegu.

Prema statističkim izvještajima biskupa fra Augustina Miletića iz 1818–1819. u Hercegovini je bilo 8 župa, 3100 katoličkih obitelji sa 20223 osobe(46). Deset godina kasnije, prema izvještaju istog apostolskog vikara, biskupa fra Augustina Miletića, u hercegovачkim župama bilo je 51744 katolika – broj koji je nadvisio ukupni broj katolika u cijeloj Bosni i Hercegovini nakon bečkog rata(47). Od posljednje vizite, prema Miletićevu izvještaju, kršteno je 10425 osoba, vjenčana 1863 para, krizmano 6134, a umrlo 3154 osobe(48). To je značilo da jedna trećina Apostolskog vikarijata živi u Hercegovini.

44) O tom predmetu postoji obimna suvremena dokumentacija u arhivu Propagande u fondovima: Acta 1837. do 1844, od kojih ona iz 1841. ima 288 tiskanih stranica velikog formata: Scritture originali riferite nelle congregazioni generali, koje se odnose na odgovarajuća Acta i Scritture riferite nei congressi, Bosnia, sv. 11–13 – da navedemo bar najvažnije, a gotovo nimalo manja dokumentacija nalazi se u arhivima franjevačkih samostana (Sutjeska, Fojnica, Kreševa), franjevačkih provincijalata (Sarajevo i Mostar) i Biskupskog ordinarijata u Mostaru. O istom predmetu objavljeno je i dosta dokumenata i studija kroz proteklo vrijeme. Usp.: NIKIĆ A., Bibliografija fra Rafe Barišića (u rukopisu).

45) ARHIV Biskupskog ordinarijata u Mostaru, 10/1844. Dokument se više ne nalazi na odgovarajućem mjestu. Za njegov sadržaj se saznaje samo iz „Uručbenog zapisnika Biskupskog ordinarijata u Mostaru (1748–1893).

46) ARHIV Pro., Scritture riferite nei congressi, Bosnia, sv. 9. f. 951r, te ff. 799r i 800r.

47) Usp. bilješku br. 16. – God. 1748. bilo je 24000 katolika. ARHIV Pro., SOCG, 747, f. 311r. In VIIa.

48) Biskup fra Augustin Miletić piše u glavi statistike: „Generali Visitatione facta 1828 in Parochiis Hercegovinae numerus animarum est sequens...” ISTO, f. 868r. Međutim, čini se, da je spomenuti biskup Miletić imao širi pojam Hercegovine, nego što je to bilo tada uobičajeno. Možda je on uključio u ovo područje cijelu jugozapadnu Bosnu kao i te župe koje su služili franjevci iz Kreševa i duvanjsko-livanjsko područje /?/.

a) Hercegovačke župe 1844.

Godine 1844. Hercegovačka franjevačka zajednica napušta samostan u Kreševu i povlači se u Hercegovinu među svoj narod. Siromasi bez igdje ičega odlaze u siromašni puk s velikom željom da sagrađe crkvu i samostan na Širokom Brijegu. „Sve nas je to“ – piše fra Petar Bakula – „strašilo u nutrini srca. Ali, isto tako ljubav koja i samu smrt prezire, ne vodi računa ni o najvećim zaprekama. Ta nas je ljubav, odijeljena od svega u Kreševu, vodila na golo krilo domovine bez igdje ičega“(49). I ta mala zajednica pastorizirala je 1844. u istočnoj i zapadnoj Hercegovini. Imala je samo 18 svećenika, nekoliko bogoslova na studiju u inozemstvu, tri novaka i nekoliko daka(50). Evo statističkih podataka o pojedinim župama:

1) Župa Ružiči

Župnik fra Ante Čutura sastavio je 22. srpnja 1844. statistiku svoje župe po selima. Evo broja kuća s odraslim i nejakim osobama:

S e l a	B r o j		
	kuća	odraslih	djece
Ruxichi	71	327	189
Draghichina	27	125	65
Vishnicza	10	67	40
Pogana--Vlaka	17	66	47
Boraina	7	20	17
Tialjina	94	345	206
Drinovezi	104	392	320
Blaxevichi	5	23	19
Allagovacz	11	41	29
Grude	84	324	244
	430	1730	1176 = ukupno 2906 osoba.

Ova prostrana župa, duga 4 sata a široka /3²/ sata hoda, brdovita je i bezvodna. U Ružičima se nalazio jedan pomoćni oltar, a u Višnici dva. Na području župe živio je samo jedan musliman(51).

49) BAKULA P., Hercegovina prije sto godina. Mostar, 1970., str. 37.

50) A. NIKIĆ, „Počeci Hercegovačke franjevačke provincije.“ Kršni zavičaj, br. 6 (1973.), str. 23. U Italiji su se, prema dopisu fra Ilije Vidoševića, (Čerigaj, 26. studenog 1847) nalazili: Fra Andrija Karačić, profesor, te studenti fra Šimun Martinović, fra Ilija Zelenika, fra Petar Kordić, fra Mate Prskalo, fra Andrija Saravanja, fra Paškal Bojčić, fra Franjo Primorac i fra Nikola Anić. ARHIV Biskupskog ordinarijata, br. 53/1847.

51) ARHIV Biskupskog ordinarijata, br. 66/1844.

2) Veljaci

Ova župa, koja se zvala i Ljubuški, sastavljena od 24 sela, 16. srpnja 1844. imala je slijedeće podatke:

Sela	kuća	B r o j	
		odraslih	djece
Veljaczi	60	208	100
Vitina	65	237	165
Proboj	27	105	85
Radishchichi	64	235	156
Sub-Ljubushki	68	252	161
Studenczi	37	145	106
Vitaljina	16	70	45
Teskera	9	39	33
Ardomilj	11	50	29
Zvirichi	29	102	72
Biaca	13	46	38
Pod-Prolog	15	50	42
Czarljeni-Gorm	33	100	92
Lissicze	13	51	32
Vasharovichi	26	130	82
Grab-Orahovje-Ljutovje	35	111	98
Grabovnik	18	54	60
Hotok	28	104	82
Greda	18	81	63
Vojnichi	16	52	58
Shipovača	24	91	41
Klobuk	45	140	80
	670	2453	1720 = 4173

Župa je bila duga 4 a široka 2 sata hoda. U Veljacima su postojala dva prijenosna oltara. Župniku fra Pili Ančiću u pastvi je pomagao fra Jozo Vrljić(52).

52) ISTO, br. 64/1844.

3) Župa Brotnjo

Ova prostrana župa, duga 8 a široka 7 sati hoda, obuhvaćala je 23 sela. Evo statističkih podataka župe od 5. srpnja 1844.

Selo	B r o j		
	kuća	odraslih	djece
Gradnichi	21	141	83
Sritnice	72	302	135
Dobro Selo	32	199	88
Slipčichi	31	144	81
Tepčichi	18	84	52
Vidovichi	20	108	61
Blizanczi	29	136	57
Kruchevichi	25	109	84
Shurmanczi	52	218	119
Dretelj	19	69	29
Gabela	74	289	130
Goricza	30	100	49
Csapljina	44	145	77
Zvir/ov/ichi	29	151	67
Megjugorje	43	215	138
Gradacz	22	132	89
Čitluk	63	264	115
Blatnicza	37	190	139
Ogrageniczi	63	329	183
Čalichi	12	47	36
Hamzichi	44	172	130
Draghichina	16	69	47
Sluxanj	17	67	39
Ukupno:	813	3670	2028 = 5698

Za duhovnu pastorizaciju župe brinuli su se fra Anđeo Kraljević, fra Mijo Slišković i fra Augustin Marijić. U župi su bila tri prijenosna oltara – dva u Gradničima i jedan u Medugorju(53).

53) ISTO, br. 62/1844.

4) Blato

Ova župa imala je sjedište na Čerigaju. Obuhvaćala je 24 sela. Evo njihove statistike od 3. srpnja 1844.

S e l o	kuća	B r o j		
		odraslih	djece	
Cserigai	25	120	75	
Ljuti–Dolacz	40	146	116	
Biograczi	24	162	57	
Jarre	32	119	46	
Uzarichi	35	128	119	
Turčinovichi	20	130	55	
Mokro	18	172	59	
Pribinovichi	36	64	80	
Lisse	13	92	29	
Dobarkovichi	24	172	63	
Buovo	39	109	74	
Rasno	20	148	56	
Duxicze	33	90	106	
Medvidovichi	18	51	48	
Ledinacz	10	61	46	
Mamichi	14	102	36	
Koçerin	45	82	129	
Rujan	17	180	42	
Ljubotichi	36	112	108	
Czarne Loque	16	120	75	
Britvicza	21	57	78	
Izbično	7	152	29	(54)
Czarnaç Gornji	27	129	109	
Czarnaç Dojni	21	114	69	
Ukupno:	591	3812	1704	= 4516

Župa je bila duga 8 a široka 7 sati hoda. Vjernicima tog područja, u njihovim duhovnim potrebama, pomagali su fra Nikola Kordić i fra Paško Kvesić. U Ljutom Docu su postojale samo 2 pravoslavne kuće(55).

54) Izgleda nevjerovatno da se toliki broj osoba okupljao u navedenih sedam kuća – po kući bi dolazilo 25,8 osoba.

55) ISTO, br. 61/1844.

5) Mostar

Središte župe se nalazilo u Mostarskom Gracu, a vjernici su se nalazili u slijedećih 29 sela.

Selo	kuća	B r o j	
		odraslih	djece
Gradac (Gornji)	27	143	82
Gostusha	12	43	21
Gradac (Donji)	23	95	60
Lisse	17	69	28
Knex--Poglie	30	128	62
Dobrič i Provo	19	78	35
Grabova Draga	21	97	54
Pologh	19	127	64
Vlasnichi	11	50	22
Milkovichi	6	19	13
Jasenicza	23	80	35
Rodoč	22	73	45
Mostar (grad)	124	375	186
Illichi	23	81	39
Czim	22	93	40
Rashtani s Voino/m/	10	42	20
Sovich	12	80	36
Planinicza	9	31	13
Rashka Gorra	54	149	123
Vardi s Drexnicza	19	126	64
Goranczi	41	162	72
Bogodo	12	93	49
Grabovicza	5	25	13
Jasegnane (Gornje i Donje)	11	54	22
Prigragiani	5	19	12
Potoczi	12	51	24
Vrabčichi	6	29	14
Buna	6	27	12
Gnoinicze	12	43	21
Ukupno sela s gradom: 29	613	2485	1281 = 3766 osoba

Na cijelom području nalazilo se 38 groblja. Najudaljenije selo od sjedišta župe bilo je Grabovica, udaljena 12 sati hoda. Postojalo je pet „kućnih oltara“. U župi su djelovala dva franjevca: fra Ilija Vidošević i fra Mate Ćorić(56).

6) Posušje

28. srpnja 1844. župnik fra Ilija Skoko sastavio je slijedeću statistiku svoje župe:

Selo	B r o j		
	kuća	odraslih	djece
Jukichia Mala	29	113	74
Rastovača	55	265	169
Brochianacz	42	199	128
Gradacz	49	215	156
Battin	18	88	69
Ossoje	25	99	44
Čitluk	39	189	139
Vignane	29	160	103
Viir	42	190	115
Zagorje	19	101	52
Tribistovo	3	18	15
Ukupno:	350	1637	964 = 2601 osoba

Na cijelom području čuvalo se 5 oltara. Stanovništvo je bilo samo katoličko. Župa je bila duga 4 a široka 1 sat hoda(57).

7) Kapelanija u Gorici

Kapelan fra Ilija Vidošević sastavio je 25. srpnja 1844. slijedeću statistiku goričke kapelanije:

Kapelanija se sastojala od sela Gorice i Sovića. U Gorici je bilo 46, a u Sovićima 105 kuća. Odraslih u oba sela bilo je 629 (Gorica 184, Sovići 445) i djece 330 (Gorica 95, Sovići 235). Na području župe živio je samo jedan musliman. Imali su 2 groblja i jedan prijenosni oltar(58).

56) ISTO, br. 60/1844.

57) ISTO, br. 68/1844.

58) ISTO, br. 67/1844.

8) Kapelanija Konjic – Zaslivlje

Za konjičku kapelaniju pronašli smo podatke iz god. 1838. – čini se, da se nisu sačuvali drugi sve do god. 1852. Tadašnji mjesni kapelan fra Mijo Kobačić sastavio je slijedeću statistiku u srpnju navedene godine (1838.):

S e l a	B r o j		
	kuća	odraslih	djece
Zaslivje	19	69	43
Kuti	3	25	9
Zabardje	7	41	22
Turria	8	43	30
Joscianicza	2	13	8
Madeshkovichi	5	17	15
Czaggare	4	16	
Prevje	1	5	2
Biela	6	27	8
Kognicz	5	18	10
Stahn	3	15	6
Spigliani	4	17	12
Repovicza	4	19	22
Ovçari	3	4	4
Omogle	4	20	15
Doglgne Sello	4	11	8
Oraovicza	4	15	5
Lonçari	3	14	5
Czellebichi	2	11	1
Oskoruschia	1	4	3
Glogoschicza	4	18	4
Svega: 21 selo	99	425	232

U kapelaniji, koja je bila duga 8 a široka 3 sata hoda, postojalo je 5 groblja, misa se slavila na jednom prienosnom oltaru. S katolicima su živjeli muslimani u jedanaest sela i pravoslavci u šest sela(59).

59) ISTO, br. 85/1838. Navedeno prema prijepisu u ARHIVU P., Prijepisi, fotokopije, fotografije iz raznih arhiva.

9) Župa Roško Polje

Franjevci iz Kraljeve Sutjeske brinuli su se god. 1844. samo za jednu župu u duvanjskom kraju. To je ona u Roškom Polju. Tadašnji župnik fra Dominik Brkić sastavio je 12. kolovoza 1844. slijedeću statistiku:

S e l a	kuća	B r o j	
		odraslih	djece
Roshko Polje	55	300	169
Vojkovichi	30	106	80
Vinicza	82	368	251

Ukupno: 3 sela 167 774 500
ili 1274 osobe u cijeloj župi, koja je bila duga 5 a široka 3 sata hoda(60).

Franjevci iz fojničkog samostana pastorizirali su 40-tih godina prošlog stoljeća u duvanjskom kraju slijedeće župe:

10) Župa Grabovica

Mladi župnik (36 godina) fra Andrija Tvrtković svjedoči da je 20. kolovoza 1844. stanje grabovičke župe bilo:

S e l a	kuća	B r o j		
		odraslih	djece	
Grabovicza	22	112	56	
Prissoje	28	180	102	
Gaj i Privola	10	38	20	
Vrillo	12	68	36	
Dobrichi	29	142	41	
Korita	7	48	26	
Bukova Gorra	13	43	56	
Kazaghinacz	7	51	32	
Regnichi	6	37	18	
Rasheljke	7	54	43	
Liskovača	9	49	30	
Ukupno:	160	852	490	= 1342 osobe

60) ARHIV Biskupskog ordinarijata, br. 72/1844.

Župa je bila duga 5 a široka 2 sata hoda. Na području župe bilo je 5 groblja, jedan nepomičan i tri prijenosna oltara(61).

11) Duvanjska župa

Sjedište župe Duvno nalazilo se 1844. u Mokronogama. Statistika župe bila je, kako svjedoči župnik fra Ante Vukadin, slijedeća:

S e l a	kuća	B r o j	
		odraslih	djece
Shuicza	55	300	190
Mokronoghe	10	45	30
Kuk i Sarajlie	16	74	40
Letka	11	90	79
Vedashich	23	200	100
Oplechani	2	40	6
Sargiani	9	36	23
Stipagnichi	37	107	83
Pod -Gaj	9	57	33
Xupanjacz	57	106	100
Blaxuj	12	35	19
Eminovo Sello	8	50	26

U cijeloj župi bilo je 249 kuća sa 1869 osoba – 1140 odraslih i 729 djece. U Mokronogama se nalazio nepomični, a u Kuku i Blažuju po jedan prijenosni oltar(62).

12) Seonica

Prema izvještaju župnika fra Mije Zubića iz 1838. župa je imala:

S e l a	kuća	B r o j	
		odraslih	djece
Czarvenicze	16	142	99
Seonicza	13	83	56
Omolje	21	129	80
Borçani	14	119	56
Kongora	18	116	32

61) ISTO, br. 72/1844.

52) ISTO, br. 123/1844.

Lippa	12	94	33	
Mandino Sello	14	93	45	
Bučuchi	30	164	95	
Bukovicza	27	158	83	
Marko-Do	34	226	177	
Brishnik	36	188	107	
Omerovichi	3	8	3	
Kovači	5	34	28	
Ukupno:	243	1554	894	= 2448 osoba

U župi, koja je u to vrijeme obuhvaćala i Rakitno, djelovala su tri svećenika. Svako od navedenih sela, osim Omerovića, imalo je i groblje (63).

13) Rakitno

Do 1845. Rakitno je potpadalo pod župu Seonica. Te godine se odijelilo od župe matice i započelo samostalni opstanak. Međutim, župna statistika nije se sačuvala iz tog vremena, nego iz god. 1838. Evo kako je izgledala:

Selo	kuća	B r o j		
		odraslih	djece	
Poklečani	22	148	109	
Suttina	17	86	32	
Mukinje	38	264	133	
Korita	3	11	6	
Drežnicza	9	68	26	
Ukupno:	89	577	306	= 883 osobe

U navedenim selima, osim Drežnice gdje je bilo muslimana, živjeli su samo katolici (64).

Godine 1844. hercegovački franjevci djelovali su i u dvije župe istočne Hercegovine:

63) ISTO, br. 84/1838.

64) ISTO MJESTO. Nakon više usmenih molbi rakitski puk se 27. svibnja 1845. obraća biskupu fra Rafi Barišiću da osnuje župu i za župnika postavi bosanskog franjevca fra Andriju Juričevića „... koje nas obiko a mi njega, kog nam je odredio Pris vitli Biskup, i Cerkva Svetoga Duha poslala do promine xelimo ga medjusobom uzderxat, njemu Lemozinu davat, i Cerkvi kako se i dosad slatlo slat, gdi su i nashi stari slalli, kojeje i on duxan slat...“ Br. 41/1845.

14) Gradac

Godine 1844. u Gracu je bio župnik fra Mijo Rozić(65). Prema sačuvanim statistikama iz 1851. u župi je bilo 157 katoličkih kuća sa 1227 osoba(66).

15) Hrasno

1844. u Hrasnu je bio župnik fra Grgo Dragičević(67). Prema statistici iz 1851. u župi je bilo 156 kuća sa 1580 katolika(68).

Šematizam iz 1840. spominje da je u Ravnu tada župnikovao fra Ivan Martinović(69). Ta župa je godine 1851. imala 159 kuća sa 1186 katolika(70).

Mali broj franjevaca koji su 1844. sačinjavali franjevačku zajednicu u Hercegovini, kao i protivljenje dubrovačkog biskupa(71) bili su razlozi što su franjevci napustili pastORIZACIJU u navedenim župama istočne Hercegovine, te zadržali pastvu u zapadnoj Hercegovini. Župe u duvanjskom kraju su, povremeno, kako se sređivalo stvarno stanje samostalnosti hercegovačkih franjevaca, prelazile pod pastORIZACIJU istih franjevaca(72).

b) Traženje rezidencije za biskupa fra Rafu Barišića

Da bi što više pomagali svojim vjernicima diljem Hercegovine, franjevci, rodом iz pokrajine, okupe se 1840. i odluče, uz tri samostana koja se nalaze u Bosni, sagraditi i četvrti negdje u svojoj domovini. U tom samostanu oni bi odgajali svoj podmladak. Na čelu tog pokreta bili su fra Nikola Kordić, fra Andeo Kraljević i fra Ilija Vidošević, uz koje su se okupili gotovo svi hercegovački franjevci.

U studenom 1843. dolazi biskup fra Rafo Barišić iz Albanije na Čerigaj i tu ostaje nekoliko mjeseci. Njegov boravak iskoristio je fra Nikola Kordić i doveo ga u vezu s

65) ISTO, br. 121/1844. i A. NIKIĆ, „Počeci...“, cit. dj., str. 23.

66) ISTO, br. 21/1850.

67) Usp. Bilješku br. 65.

68) Usp. Bilješku br. 66.

69) Schematismus Missionariae Provinciae Provinciae Bosnae Argentinae pro anno 1840. Zagabriae 1840: Podatak se nalazi iza Posušja.

70) ARHIV Biskupskog ordinarijata, br. 21/1850.

71) ISTO, br. 6/1846.

72) Usp. A. NIKIĆ, La separazione dei francescani nati in Erzegovina dalla provincia di Bosnia e l'istituzione della loro Custodia. Roma 1971. (Doktorska dizertacija u rukopisu) str. 191–199.

Ali—pašom Rizvanbegovićem. U tim susretima razvilo se među njima povjerenje do te mjere da je Ali—paša biskupa „uvelike zavolio i štovao“ (73).

29. listopada 1845. biskup fra Rafo Barišić moli Propagandu u Rimu da mu barem „dopusti prijeći u Hercegovinu“, gdje bi mogao služiti i one župe koje pripadaju Trebinjsko—mrkanjskoj biskupiji. „U cijeloj Hercegovini“, nastavlja biskup, „ne samo katolici, nego i svi svećenici, poslušni su Svetoj apostolskoj Stolici i meni vjerni; svi me ljube i žele, pa i sami Vezir, i ostali Turci navedenog mjesta Mostara zadovoljni su sa mnom, kao što je to poznato Vašoj uzoritosti. Dakle, tu nema nikakve opasnosti čega se plaše u Bosni. Nadalje, nemoguće je da samo jedan biskup djeluje na obadva mjesta koja su i politički neovisna jedno o drugome. U samoj Hercegovini živi 30 000 katolika, tome ujedinjeno pet ili šest župa Trebinjske biskupije, koje potpadaju pod istu pokrajinu, ofornile bi lijepi Vikarijat s kojih dvadesetak župa“ (74).

c) Ostavka biskupa fra Rafe Barišića

Još 29. listopada 1845. biskup Barišić je napisao Kongregaciji da će se odreći mjesta, misleći pri tome na ostavku na Apostolski vikarijat u Bosni, ako otkrije istinoljubivost kod svojih protivnika. (75) Tu je vijest mons. Hassun, predstavnik Svete Stolice u Carigradu, shvatio kao činjenicu (76), što formalno još nije bilo učinjeno. I kako su pregovori Carigrada i mišljenja Rima bila usmjerena prema smještaju biskupa fra Rafe Barišića u Hercegovinu, tajnik Kongregacije je 13. ožujka 1846. uputio podulje pismo biskupu fra Rafi Barišiću. Tu mu, nakon ponovne obavijesti o sretnom ishodu pregovora povezanih uz njegovu budućnost, predlaže „da što prije pošalje svoju formalnu ostavku na Vikarijat u Bosni“ (77).

73) R. GLAVAS, *Život... cit. dj.*, str. 68—68.

74) ARHIV Pro., (Scritture riferite nei congressi.) Bosnia, sv. 12, f. 785rv. U istom pismu, biskup fra Rafo Barišić, vrlo često spominje Hercegovinu i svoju želju da se u njoj nastani. A franjevci i vjernici iz Hercegovine „meritano questo nuovo favore dalla S. Cong[regazio]ne“. O priključenju istočne Hercegovine zapadnoj raspravlja se već u ono vrijeme. Još 13. srpnja 1846. dubrovački biskup javlja biskupu Barišiću da je čuo od hercegovačkog vezira Ali—paše i od župnika iz Dubrave da je Barišić dobio „un'Attiscerif o Berat con V. S. Illma e Revma intenda di aver così ottenuto anche la direzione della Diocesi di Trebigne, affidata all'amministrazione de' Vescovi pro tempore di Ragusa, come risulta dalla qui acchiusa Copia del Breve Pontificio placetato da S. M. I. l'Imperatore di Austria“ ARHIV Biskupskog ordinarijata, br. 13/1846.

75) Usp. Bilješku, br. 78.

76) ARHIV Pro., Bosnia, sv. 25rv. U ovom pismu se izražava bojazan u planirani uspjeh, jer se u pregovore upleo i Apostolski internuncij iz Beča, a biskup Barišić je u tom času želio: „di voler ancora aver l'amministrazione di Bosnia contro quanto si era già conventuto anche con lui, ed a tal fine cerca pure la mediazione dell'Internunzio qui della corte di Vienna presso la Sublime Porta...“

77) ARHIV Pro., Lettere, sv. 333, ff.208v—210v.

Čim je biskup Barišić dobio to pismo napisao je slijedeću ostavku: „Biskup, koji se postavlja za dobro duša, ništa nema više na srcu imati, nego li njihov napredak u vjeri i sv. bogoštovlju, te trajnomu i stalnomu miru. Ovaj mir budući, od nekoliko godina, zbog otpornosti nekih redovnika veoma narušen u bosanskom vikarijatu, tako, da se je bojati, da se ne bi više zlo odatle porodilo na štetu naše sv. vjere, ako se ne bi čim prije potrebiti liek dao onim nemirnima u spomenutoj misiji, kojemu dobru, da i ja doprinesem, dragovoljno, podpuno i iskrenom voljom, te svojevolutno odričem se na spomenutom bosanskom vikarijatu, odričući se na spomenutom bosanskom vikarijatu, odričem se svih prava vrhu njega, povraćajući ih mojemu predobrostivom darovatelju presvetom gospodinu našem Grguru papi XVI. od kojeg sam ih dobrostivo i primio. Veoma sretan ako s'ovim mojim slobodnim i svojevolutnim činom uzmognem što god doprinieti budućemu miru otačbine i vjere“ (78).

d) Dolazak biskupa Barišića u Hercegovinu

U odgovoru na pisma što ih je, nakon pismene ostavke, biskup fra Rafo Barišić još uvijek slao Kongregaciji, ova mu 29. travnja 1846. javlja da: „... čim dobije analogni ferman, bez daljnjeg neka se uputi na upravljanje Hercegovinom“ (79). Međutim, trebalo je još čekati na izdavanje potrebnih dokumenata za slobodno vršenje službe. Mons. Hassun kroz to vrijeme pojačava svoju aktivnost na Porti i o tome redovito obavještava Kongregaciju u Rimu (80).

26. svibnja iste godine biskup Barišić potpisuje svoje posljednje pismo, upućeno Kongregaciji iz Carigrada, u kojem javlja da je za njega završen ferman i dva vezirska pisma, „koja jednako vrijede kao i ferman. U jednom od njih mi se dopušta da mogu graditi rezidenciju u glavnom gradu, koji se zove *Mostar* i tu vršiti crkvene obrede“, tj. da se može otvoriti oratorij. „U drugom (pismu) zatim, obznanjuje se mjesnim vlastima kako ovdašnje Vrhovno Vijeće mene drži nevinim i vjernim Upravi... Veliki ferman je uistinu dobar i krcat brojnim privilegijima, posebno o carini milostinje koja pripada župama i o slobodi vjeroispovijesti. Zabranjuje se bilo kome sklapati katoličke brakove osim svećenicima koje odredi vlastiti biskup. Ovo je vrlo važno jer se dosadašnji ferman o ovom predmetu ne proteže na Hercegovinu“ (81). Biskup Barišić je oko 29. travnja dobio navedene dokumente. Još mu je preostalo „platiti moj ferman s ostalim dokumentima“, što će, prema njegovoj procjeni, iznositi oko 10000 turskih pijastri. Za pokriće troškova, kao i za nadoknadu potrošenog bakšiša, fra Rafo Barišić pismeno moli Kongrega-

78) Preuzimamo prijevod što ga je u svoje vrijeme objavio R. GLAVAŠ, *Život...*, cit. dj., str. 71-72. Tekst na latinskom jeziku nalazi se u ARHIV Pro., Bosna, sv. 13, f.52r.

79) ARHIV Pro., *Lettere*, sv. 333, f.416rv.

80) ISTO, Bosna, sv. 13, ff. 65r-66v i 80r-83r.

81) ISTO, f. 107r. To potvrđuje i mons. Hassun u svom pismu od 27. svibnja 1846. usp. f. 109rv.

ciju da ga preporuči pobožnoj bratovštini u Lyonu. U istom pismu spomenuti biskup najavljuje za 28. svibnja svoj odlazak parobrodom iz Carigrada za Trst, „jer drumski put je opasan zbog lopova koji se susreću putem“ (82).

Pred sam polazak, u pratnji mons. Hassuna, biskup Barišić je posjetio turskog ministra, izrazio mu zahvalnost „i zamolio zaštitu Visoke Porte u svakoj svojoj potrebi“, a ovaj mu je „zajamčio cijelu naklonost i moguću potporu sa strane turske Porte u korist hercegovačkih katolika“. Zadovoljan onim što se postiglo biskup je pošao iz Carigrada prema Trstu 28. svibnja 1846(83), te je preko Splita i Imotskog 18. lipnja 1846. stigao u Hercegovinu(84). Vjerojatno je Barišić najprije navratio na Čerigaj „svome zamjeniku“ fra Nikoli Kordiću(85), nakon čega su, prema dogovoru, oba izrazila zahvalnost Ali-paši na svestranoj pomoći. Odlučili su također da gradački župnik fra Paško Kvesić vodi gradnju biskupove rezidencije u Vukodolu, a da biskup privremeno rezidira u Seonici. U župnoj kući s biskupom su živjeli fra Grgo Kotromanović kao biskupov ekonom i fra Petar Knežević kao njegov zamjenik. Čini se da je tu živio i biskupov tajnik fra Marko Kalamut(86).

e) Gradnja rezidencije

Činjenica o postojanju franjevačkog samostana u Mostaru živjela je u pokoljenjima brojnih franjevaca. Želja da se ponovno obnovi taj samostan ostala je u amanetu, i, prema vanjskim okolnostima, nukala da se nešto konkretnije poduzme. Početkom XIX. stoljeća franjevci su odlučili kupiti komadić zemlje u Mostaru, gdje bi, kad se pruži prilika, podigli svoju kuću, jer je župna rezidencija vrlo daleko od ovog političkog središta u kojemu živi dosta veliki broj katolika. Tako je dvadesetih godina XIX. stoljeća, tadašnji mostarski župnik fra Stjepan Karlović uspio kupiti „mali komad zemljišta... s nakanom da tu podigne novi župni stan za Mostar, što mostarski muhamedanci prepriječiše“ (87).

Desetak godina kasnije župnik fra Ilija Vidošević nastojao je započeti gradnju kućice na tom zemljištu, ali mu to ni tada, kao ni koji mjesec kasnije, nije pošlo za (88). To potvrđuje pismom od 16. studenog 1835. godine(89). Četiri godine kasnije

82) ISTO, Bosnia, sv. 13, f.107r.–108r.

83) ISTO, f. 116r.

84) R. GLAVAŠ, Život..., cit. dj., str. 72.

85) ARHIV Pro., Bosnia, sv. 13, f. 107v.

86) Usp. ARHIV P., Tabulae, sv. 1. god. 1847. ARHIV Biskupskog ordinarijata, br. 9/1847.

87) R. GLAVAŠ, Život..., cit. dj., str. 93.

88) To javlja fra Ilija Vidošević iz Mostarskog Graca, 11. siječnja 1835. Međutim, izgleda da su fra tri već prije tog datuma odlučili graditi samostan u Mostaru na tom posjedu. Usp. ARHIV Biskupskog ordinarijata, Protokol, 74/1834. – pismo spomenutog fra Ilije od 20. rujna 1834.

89) ISTO, br. 213/1835.

(7. prosinca 1839) fra Ilija Vidošević, uz ostale zulume, navodi i zabranu hercegovačkog vezira Ali-paše da se u Mostaru sagradi župni stan(90). Usprkos tome, franjevci su sljedeće godine započeli gradnju. Posao nije doveo do znatnijeg uspjeha, jer su muslimani ponovno omeli gradnju. I ne samo to, mjesna muslimanska vlast oduzela je, s velikim izdacima stečenu, građevnu dozvolu, pa je izgledalo da će propasti i sama zemlja (91). Naime, te je godine mostarski kadija objavio zakon po kome u gradu ne mogu, prema Kuranu, stanovati skupa katolici i muslimani. Brojni katolici morashe tada napustiti svoje kuće i posjede u Mostaru i okolici i povući se ponovno u brda(92).

Uza sve to franjevci i ostali katolici nisu zaboravili da su se nekada u Mostaru slobodno kretali, imali svoje kuće, franjevački samostan i crkvu, te su tražili način da se to obnovi. Da bi se to ostvarilo, pojačavaju se veze među pojedinim hercegovačkim franjevcima, posebno s fra Nikolom Kordićem(93). Tome pridonosi i ženidba Ali-paše Rizvanbegovića s katolikinjom Katom, koja je bila sirota ali je „... brate, bila kršna ko jabuka, a dobra ko andeo“(94). Ona je Ali-paši rodila kćer Fatu, „dobru ko dobar dan, a lijepu ko prilika; baš u svemu se bacila na 'svoju majku'“(95).

Prijateljski odnosi između sve većeg broja hercegovačkih franjevaca i Ali-paše Rizvanbegovića – fra Petar Bakula bio mu je osobni liječnik, fra Andrija Šaravanja ekonomski savjetnik(96) – imali su u planu i podizanje katoličkog vjerskog središta u Mostaru. Kad je biskup Barišić, kako smo vidjeli, dobio u Carigradu vezirovo pismo da može u Mostaru sagraditi svoju rezidenciju, pomišljalo se da se ona podigne na posjedu što su ga franjevci već imali u svojim rukama. Međutim, taj je posjed bio malen za planiranu rezidenciju, školu, oratorij i ostale prostorije. Što učiniti? Ni sami franjevci nisu znali. Svoju su nevolju iznijeli Ali-paši Rizvanbegoviću. Ali-paša se propita i saznade da s fratarskim posjedima graniče posjedi Ahmeta Đikića. Tada Ali-paša zatraži da mu Ahmet

90) ISTO, br. 127/1839.

91) ISTO, br. 39/1840.

92) To javlja Kongregaciji još 22. X. 1840. vaskup fra Rafo Barišić sljedećim riječima: „... Vesir ac Hercegovinae gubernator 300 (sic!) familias in civitate Mostar ex suis domibus ejecit, asserendo non esse juxta legem Turcicam ut cristiani simul cum Turcis in eadem civitate habitent, qualis ergo flatus et ullulatus prolium in campis omni tempestate expositis...“ ARHIV Pro., Bosnia, sv. 11, f. 526v.

93) R. GLAVAS, Spomenica pedesetgodišnjice hercegovačke franjevačke redodržave. Mosta, 1897., str. 145–147.

94) Usp. [J. gimn.] „Fra R. Barišić i Ali-beg. Pripovijest iz hercegovačkoga života.“ Ruža, 3/1911., br. 1, str. 8–15; br. 2, str. 3–8 i br. 4–5, str. 5–11. Za navedeni tekst može se pogledati br. 1, str. 6.

95) ISTO, br. 1, str. 5.

96) A. NIKIĆ, „Život i djela fra Andrije Šaravanja.“ Kršni zavičaj, br. 9 (1976.), str. 43 i A. NIKIĆ, „Književno djelo fra Petra Bakule (1816–1873).“ Godišnjak Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, 3–4/1975., str. 64. O Bakuli kao osobnom Ali-pašinu liječniku piše: I MILIČEVIĆ, „Skromni ali veliki radnik.“ Napredak kalendar, 26/1935., str. 55–62.

proda svoj posjed u Vukodolu, što on „morade učiniti“. Ali-paša pokloni taj posjed biskupu Barišiću, te izda svoju vezirsku bujrunciju da se tu gradi biskupska rezidencija. Mostarski muslimani se na ovu vijest razbjesne ali „ne smijući ništa Ali-paši, radili su izkaliti svoj jed na siromašnom Đikiću, koji se za čitavu godinu dana nije usuđivao nigdje na javi pokazati“(97).

U drugoj polovici 1846. već se vrše pripremni radovi za gradnju rezidencije u Vukodolu. Gradnjom je upravljao fra Paško Kvesić, a njemu je pomagao Niko Grabovac. Međutim, kako se muslimanski svijet bio uznemirio, Ali-paša je, kroz cijelo vrijeme gradnje, preko svojih ljudi i stražara branio radnike i čuvao zidove da ih ne poruše(98). Potkraj 1847. gosp. Niko Grabovac obavještava biskupa Barišića da „svaki dan radi po 25 argata – Nacinilimo kuchiu, i širru i vissu ako pitate za Dungiare, onnisu bogli neg ja... Danaska u Nedigliu /15. XI./, kam/en/ je nosen musko i xensko – nebrinitese nista za amo, sveche biti dobro ako Bogda – Trismo klacine uzeli, i biche sve prichierane do Boxicha, samo Vi opet priporucite P. Parrocu...“(99) O napretku zgrade, kojom je nakon fra Paška Kvesića upravljao i fra Petar Bakula, ističe se: „da su radnici držeći u jednoj ruci pušku, a u drugoj čekić nastavljali započetu gradnju. I da nije sveder stražio Ali-pašin izaslanik Ibrahim Demerović sa svojim oružanim ljudima, teško bi se ikad dogotovio dvor“(100).

Uz novčanu pomoć i preporuku Propagande ostalim katoličkim udruženjima(101) gradnja biskupove rezidencije u Vukodolu brzo je napredovala(102). Već od samog početka planirano je da će u toj kući, čim bude useljiva, stanovati biskup s tajnikom, te župnik i kapelan, a s vremenom se planiralo graditi i školu, te prihvatilište za goste (103). Tako se već 3. kolovoza 1847. planira i osnivanje posebne župe Mostar: „kojachese shto pria uciniti“. Župnik fra Paško Kvesić čini poseban popis mjesta koja bi sačinjavala tu novu župu, „da se vidi kakoche biti ova xupa nova, kadse od Gradca odieli i po sebi xupa ucini“(104).

97) R. GLAVAŠ, *Život...*, cit. dj., str. 93.

98) Biskup fra Rafo Barišić, 18. svibnja 1847. spominje dvojicu čuvara i inženjera. ARHIV Pro., Bosnia, sv. 13, f. 248v, a R. Glavaš im spominje i imena – *Život...*, cit. dj., str. 94. Na istom mjestu se navodi datum, da su temelji rezidencije postavljeni „7. travnja 1847.“

99) ARHIV Biskupskog ordinarijata, br. 22/1846.

100) R. GLAVAŠ, *Život*, str. 94. Na temelju suvremenih izvora nije nam poznato da je i fra Petar Bakula upravljao gradnjom ove kuće, ali ga ka takvog spominje Glavaš.

101) O tome se vrlo često susreću vijesti u Barišićevim pismima iz 1847. i dalje, kao i u pojedinim pismima koja je Kongregacija slala u Lyon, München i Trst. Usp. ARHIV Pro., Lettere, sv. 335, f. 422r, 452r. i kao i kasnije. Potvrde o primljenom novcu čuvaju se u ARHIVU Biskupskog ordinarijata tih godina (1847 – 1851).

102) ARHIV Pro., Bosnia, sv. 13, f. 248r.

103) ISTO, f. 248v.

104) ARHIV Biskupskog ordinarijata, br. 31/1847.

Čini se da je u listopadu 1848. dio kuće već bio dovršen. U njoj se nastanio jedan čovjek(105). U ožujku slijedeće godine uz kuću se kopa i čatrnja(106). a malo kasnije u Vukodol dolazi župnik fra Paško Kvesić(107). Nekako u to vrijeme osnovana je i posebna župa sa sjedištem u Mostaru(108).

Početakom 1851. biskupska rezidencija u Vukodolu je dovršena. Drugog lipnja 1851. biskup Barišić pođe iz Seonice prema Mostaru i sutradan se useli u novosagrađenu rezidenciju(109). Od tog časa franjevci, na čelu s biskupom fra Rafom Barišićem, nastaviše svim silama raditi da se što prije osokole katolici u Mostaru. Uvode se svečani i javni sprovodi, nakon mnogo vremena zvona ponovno zvone, javno i svečano nosi se svetotajstvo umirućima, uvodi se blagoslivljanje kuća i drugo. Tako, s početkom boravka biskupa Barišića u Mostaru, započinje novo razdoblje za katolike tog grada. S vremenom su ga i sami muslimani i pravoslavci počeli poštivati. Ovi posljednji su sa zavješću ponavljali: „Vami je lasno napredovati kad imate takovoga biskupa.“(110).

Iako je nekoliko posljednjih stoljeća Mostar izgledao kao neprobojna utvrda muslimanskog stanovništva, gradnjom rezidencije za biskupe i župno osoblje (1847–1851), zidine dotadašnje utvrde počinju pucati. Katoličko stanovništvo se polagano spušta u Mostar i preuzima vrlo važne uloge u javnom, kulturnom i političkom životu grada na Neretvi.

Eto tako u novije vrijeme započne postojati samostalna crkvena pokrajina koja je 1881. uzdignuta na razinu mostarsko-duvanjske biskupije, a 1890. sjedinjena i s trebinjsko-mrkanjskom biskupijom. Mostar postade biskupsko sjedište.

105) ISTO, 26/1848.

106) ISTO, br. 9/1849.

107) ISTO, br. 19/1849. Župnik fra Paško Kvesić datira svoje pismo 4. srpnja 1849.

108) Slijedeće fra Paškino pismo, od 31. srpnja 1849. iz Vukodola, odnosi se na granice župe prema Gracu. A „shto se tiche kuche u Vukodolu – piše u istom pismu – 4 Majstora rade unutra“. ISTO, br. 21/1849.

109) R. GLAVAŠ, Život..., cit. dj., str. 94. U tom smislu mogla bi se razumjeti i Barišićeva molba za veću potporu. ARHIV Pro., Bosnia, sv. 14, f. 17r

110) R. GLAVAŠ, Život..., cit. dj., str. 94–95

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques attestent les vestiges de plus d'une vingtaine d'églises et basiliques paléochrétiennes sur le territoire de l'Herzégovine. Attirée par le christianisme, au moyen-âge la population croate entreprend à ériger les édifices consacrés au culte. Les documents historiques du XIIIe et du XIVe siècle confirment l'existence d'une population catholique. A cette époque, il y avait en Herzégovine cinq couvents franciscains et de nombreuses églises.

Vers la fin du XVe siècle, l'Herzégovine subit le joug ottoman (1482). L'Eglise catholique continue y vivre dans des conditions précaires. En effet, le vainqueur s'appropriera les biens de l'Eglise et interdit la construction de nouveaux édifices du culte. La population catholique est souvent persécutée, obligée d'accepter l'islam ou même parfois de s'exiler.

Sur le plan de la juridiction ecclésiastique, l'Herzégovine devient, en quelque sorte, *terra missionum*, sous le contrôle de la Congrégation pour la propagation de la foi (De propaganda fide). Le clergé sur place témoigne son attachement presque inconditionnel au peuple. Les plus nombreux sont les Frères mineurs. Il y a également des prêtres officiant en vieux slave.

Au début du XIXe siècle, l'Herzégovine compte quinze paroisses. Leurs desservants sont en général les franciscains originaires de cette région. En 1846, les franciscains de l'Herzégovine entreprirent la construction de l'église et du couvent à Široki Brijeg, qui devient ainsi le berceau de la Province franciscaine d'Herzégovine. L'année suivante, non sans difficulté, les Pères franciscains obtiennent la nomination d'un vicaire apostolique pour tout le territoire de l'Herzégovine. Après la chute de la domination turque, ledit vicariat apostolique deviendra l'évêché de Mostar.